

AOW-leeftijd versneld verhogen / WW korter maar hoger / ontslag zonder bureaucratische omwegen / lagere belasting voor lagere inkomens / een leven lang leren

Anders verdienen en verdelen

Nederland is één van de beste plekken ter wereld om te leven en te werken. De kracht van de Nederlandse economie ligt al sinds de Gouden Eeuw buiten onze landsgrenzen. Wij verdienen het grootste deel van onze welvaart in het buitenland. D66 kijkt met vertrouwen en een open blik naar de wereld. Omdat we door ons verleden weten dat daar de kansen liggen voor de toekomst. Nederland moet in 2020 nog steeds tot de beste economieën van de wereld behoren. De kans ons te onderscheiden ligt daarbij in kennis en innovatie. Door de stilstand van de afgelopen jaren zakken we weg uit de internationale kopgroep. Dat moet anders. Geen middelmaat, maar een toppositie op het gebied van kennis en innovatie.

Een open economie vraagt ook om een flexibele arbeidsmarkt met gelijke kansen voor iedereen. Een arbeidsmarkt waar je een leven lang meedoet. Dat is van groot belang voor ieders persoonlijke ontwikkeling. Want werk is integratie, werk is emancipatie, werk is zelfstandigheid. Werk moet maximaal gestimuleerd worden, dus werk moet lonen.

Solide overheidsfinanciën vormen een voorwaarde voor economische ontwikkeling. We moeten de lasten van de crisis eerlijk verdelen over verschillende generaties. D66 streeft naar een duurzame en dus toekomstbestendige economie. Dit betekent ook dat mensen zich bewust worden van de werkelijke kosten van economische activiteiten voor ons milieu en onze leefomgeving. Vergroening van het belastingstelsel zorgt ervoor dat de vervuiler betaalt.

Nederland staat voor een moeilijke opgave. We kampen met een enorme staatsschuld en met een jaarlijks tekort op de begroting: de Nederlandse staat geeft ruim 30 miljard meer uit dan zij binnenkrijgt. Bovendien zullen de kosten voor AOW en zorg de komende jaren fors stijgen, terwijl de aardgas-inkomsten geleidelijk wegvallen. Daarbij hebben de afgelopen drie jaren van besluiteloosheid ons land stil gezet. De durf en ambitie om problemen echt aan te pakken ontbraken, terwijl juist nu hervormingen nodig zijn om ons land weerbaar te maken in een veranderende wereld. Andere landen ontwikkelen zich razendsnel. In India studeren nu jaarlijks meer jongeren af aan universiteiten dan in heel Europa. China is een economische wereldmacht geworden

en transformeert zich naar kennisland. De Verenigde Staten, en dichterbij huis landen als Duitsland en Denemarken, investeren structureel meer in kennis en onderwijs.

Nederland kan niet achterblijven, urgentie is geboden. D66 werkt langs drie lijnen: investeren, hervormen en bezuinigen. De overheidsfinanciën moeten binnen twee kabinetperiodes weer op orde zijn. Dat vraagt om duidelijke keuzes. En dat biedt kansen. Kansen om het nu echt anders te gaan doen. Kansen om Nederland weer in z'n vooruit te zetten. Kansen om onze economie duurzaam te vernieuwen en onze arbeidsmarkt en woningmarkt te hervormen. Kansen om het vertrouwen in de financiële sector te herstellen. Kansen om met investeringen in kennis en onderwijs ons potentieel beter te benutten en daarmee onze positie in de wereld te verbeteren.

In die wereld staat voor D66 het individu centraal. De mens is en blijft de basis van onze economie. Hij of zij werkt, woont, onderneemt en consumeert. D66 gelooft in de creativiteit en vindingrijkheid van mensen en bedrijven, en meent dat de overheid zoveel mogelijk ruimte moet bieden voor eigen verantwoordelijkheid en keuzes. Uitgaan van de kracht van het individu beperkt zich niet tot het hier en nu. D66 streeft naar een maatschappelijke consensus tussen werkgevers, werknemers en andere belanghebbenden. Wederkerigheid, gedeelde waarden en waardecreatie staan centraal. Met goede arbeidsverhoudingen tussen werkgevers en vakbonden en met respect voor belangen die de individuele ondernemingen overstijgen.

Wij hebben de dure plicht de potentiële kracht van volgende generaties niet bij voorbaat al te verzwakken. Wanneer we de staatsschuld niet verantwoord terugbrengen, wanneer we de begroting niet op orde brengen, wanneer we de vastgelopen systemen op arbeidsmarkt en woningmarkt niet hervormen, zullen onze kinderen en kleinkinderen op de blaren moeten zitten.

Uitgaan van de kracht van het individu betekent ook een beperkte rol voor de overheid, juist om dat individu alle ruimte te geven. D66 staat voor een overheid die presteert op haar kerntaken, zoals het reguleren van markten. Voor D66 geldt dat goed functionerende markten nog altijd de belangrijkste

randvoorwaarden vormen voor een vitale, toekomstbestendige economie. Een sterke markt vraagt om een sterke overheid die heldere voorwaarden schept en daadkrachtig toezicht houdt. De vraag is niet of er meer marktwerking of juist meer overheidsingrijpen nodig is, maar vooral wanneer wel en wanneer niet.

Van baanzekerheid naar werkzekerheid

Werk is een belangrijke manier om voor jezelf te kunnen zorgen, jezelf te ontplooiën en mee te doen in de maatschappij. Arbeidsparticipatie zorgt voor economische zelfstandigheid en is de belangrijkste motor van integratie in de samenleving: voor jong en oud, voor man en vrouw, voor 'oude' en 'nieuwe' Nederlanders. Voor D66 heeft 'werk voor iedereen' dus de hoogste prioriteit. Helaas is vooral onder de 'outsiders' in de samenleving de werkloosheid vaak nog hoog. Soms door eigen beperkingen, maar vaak ook door bestaande beperkende structuren en instituties.

De Nederlandse arbeidsmarkt sluit sommige mensen structureel uit van deelname ('outsiders'). Werklozen komen maar moeilijk aan een baan, zo verlaten oudere werknemers de arbeidsmarkt vaak te vroeg. De participatie van vrouwen is de laatste decennia sterk gegroeid, maar in uren nog relatief laag (veel deeltijdwerk) waardoor economische zelfstandigheid niet wordt bereikt. De werknemer met een vast contract is goed beschermd, heeft een hoge ontslagbescherming, een lage baanmobiliteit en een hoge mate van baanzekerheid. Maar ook de vermeende zekerheid van een vaste baan is in de snel veranderende globale economie een schijnzekerheid gebleken. Wat overblijft, is een starre arbeidsmarkt die mensen uit- en niet insluit. Voor D66 is er op de moderne arbeidsmarkt voor iedereen een plek waar prestaties beloofd worden. De broodnodige zekerheid is er voor alle burgers, niet uitsluitend voor groepen insiders. Hervormingen van de arbeidsmarkt zijn daarom nodig.

Om de doorstroming op de arbeidsmarkt te verbeteren en een hogere participatie te bewerkstelligen is volgens D66 een omslag nodig in de welvaartstaat: van baanzekerheid naar werkzekerheid. Niet de verzekering tegen inkomensverlies moet centraal staan, maar de zekerheid dat mensen die hun baan verliezen weer aan het werk komen en blijven. De afhankelijkheid van betuttelende regelingen en instanties moet worden verminderd, en het aloude sociale vangnet moet worden omgebouwd tot een springplank.

• **Ontslagrecht hervormen.** De doorstroming op de arbeidsmarkt moet worden gestimuleerd. Hiervoor

moet het ontslagrecht worden hervormd. De arbeids-overeenkomst moet zonder tussenkomst van derden kunnen worden ontbonden, de preventieve toets bij het UWV Werkbedrijf kan worden geschrapt. De redelijkheid van het ontslag (en eventuele vergoeding) kan indien nodig achteraf door de kantonrechter worden vastgesteld.

• **Gelijke rechten voor alle werknemers.** D66 wil één arbeidsrecht voor alle werknemers.

• **Kortere maar hogere WW.** D66 wil mensen effectief stimuleren om te werken. De duur van de werkloosheidsuitkering kan worden ingekort tot maximaal één jaar. Daarentegen kan de uitkering in de eerste maanden hoger worden dan nu het geval is, waarna deze geleidelijk wordt afgebouwd. Mensen worden op deze manier beter geactiveerd om snel terug te keren op de arbeidsmarkt, waardoor ze minder lang afhankelijk van de overheid zijn. Dit systeem werkt effectiever dan kostbare re-integratietrajecten.

• **Belastingverlaging.** Meer werken moet meer lonen. D66 wil de belastingtarieven voor met name de lagere inkomens verlagen, via het belastingtarief in de 1e en 2e schijf en de inkomensafhankelijke arbeids- en combinatiekorting (voor mensen die arbeid en zorg combineren). Juist door werk vanaf minimumloonniveau te stimuleren, kunnen we ook de huidige 'outsiders' - de mensen die nu nog niet actief zijn op de arbeidsmarkt - een prikkel geven om zich aan te bieden.

Iedereen is nodig!

• **Hervormen WAJONG.** Steeds meer jongeren missen de aansluiting met de participatiemaatschappij. Het accent van de WAJONG moet worden gelegd op ondersteuning bij het verkrijgen en behouden van een baan in plaats van op het verstrekken van de uitkering. Eén op de twintig jongeren stroomt de WAJONG in, vaak om er voorgoed in te blijven. D66 wil deze jongeren niet afschrijven en afkopen. Dat is geen sociaal beleid. Slechts een kwart van de Wajongers werkt, vaak in sociale werkplaatsen, terwijl de inschatting is dat 60% best zou willen en kunnen werken, al dan niet met ondersteuning. D66 stelt voor de WAJONG verder te herijken zoals met de WAO is gedaan. De toegang wordt dan beperkt tot de volledig en duurzaam arbeidsongeschikten, mensen die voor 80% tot 100% arbeidsongeschikt zijn en een beperkte kans op herstel hebben. D66 gaat uit van wat mensen nog wel kunnen en wil op grond van dat uitgangspunt ondersteuning voor hen organiseren.

- **Gelijkwaardige rolverdeling.** Hoewel vrouwen de laatste decennia in grote getale tot de arbeidsmarkt zijn toegetreden, is de arbeidsparticipatie van vrouwen (vooral in uren) internationaal gezien nog steeds laag. Bovendien zijn er nog steeds erg weinig vrouwen in de hogere managementfuncties. Vrouwen werken voornamelijk in kleine deeltijdbanen. Achterhaalde principes in het arbeidsmarktbeleid (kostwinnersbeginsel, aanrechtsubsidies) moeten worden losgelaten om een gelijkwaardige rolverdeling tussen werk en zorg te stimuleren. Daarom bepleit D66 uitbreiding van vaderschapsverlof. In dit kader past ook de verhoging van de combinatiekorting in de belastingen. Daarnaast strijdt D66 tegen inkomensongelijkheid tussen mannen en vrouwen bij gelijk werk. Door deze maatregelen wordt het ook - of zelfs juist - voor vrouwen aan de onderkant van de arbeidsmarkt lonend om meer uren te gaan werken. D66 vindt het in principe in het belang van het kind dat ouders in geval van echtscheiding via een ouder-schapsconvenant tot co-ouderschap komen. D66 zet zich in voor gelijke kansen voor mannen en vrouwen in de opvoeding en zorg van hun kinderen tijdens en na afloop van een relatie. Hierbij dient wel de wens van ieder individu qua levensinrichting gerespecteerd te worden.
- **Voldoende kinderopvang.** D66 vindt het belangrijk dat er voldoende aanbod is van kinderopvang. De besteding van gelden dient echter kritisch te worden bezien op effectiviteit en proportionaliteit, met name naar de kinderopvangkosten gedeclareerd door grootouders moet goed worden gekeken. De regelgeving omtrent kinderopvang moet vereenvoudigd worden. D66 streeft naar een 'leerrecht' vanaf tweeën-half jaar waarbij een combinatie kan worden gevonden van voorschoolse educatie, kinderopvang en onderwijs. Hiermee kan een oplossing worden gevonden voor de bestaande belemmeringen voor toegang tot de arbeidsmarkt wegens ontoereikende of te dure kinderopvang. (Zie ook het hoofdstuk 'Anders leren en ontwikkelen'.)
- **Certificering uitzendbureaus.** Het aantal migranten uit EU-landen als Polen en Bulgarije neemt toe. In Nederland verblijven nu meer dan 100.000 arbeidsmigranten uit deze landen. Velen zijn hier maar kort en blijven daardoor buiten het zicht van de overheid. Ze zijn afhankelijk van uitzendbureaus, ook voor hun huisvesting. D66 pleit voor verplichte certificering van uitzendbureaus. Hiermee kan uitbuiting worden voorkomen.

- **Kennismigranten krijgen 'Blue Card.'** Niet alleen is iedereen nodig, we komen op termijn zelfs mensen tekort. Daarbij past ook een selectief immigratiebeleid (kenniswerkers). Korte uitwisseling van werknemers van buiten de EU ten bate van scholing is onnodig problematisch. 'Expats' lopen bij het verlengen van hun contract of het veranderen van baan binnen Nederland onnodig risico op het verliezen van een verblijfsvergunning. Geschoolde Chinezen moeten onnodig lang op een visum wachten. D66 streeft naar snelle invoering van een Europees 'blue card' systeem, vergelijkbaar met het Amerikaanse 'green card' systeem. D66 wil een volwaardige Blue Card, met minder beperkingen dan nu.
- **Armoedebestrijding door participatie.** Voor D66 is participatie het meest effectief bij bestrijding van armoede: scholing en werk leiden tot een duurzame weg uit de armoede. Voor mensen die echt niet aan het werk komen in een reguliere baan, is er een beschaafd sociaal vangnet. Omdat aan armoedeproblemen vaak schulden ten grondslag liggen, moet financiële educatie een hoeksteen zijn bij het bestrijden van armoede. D66 vindt dat bij de schuldenproblematiek het individu en niet de schuld centraal moet staan.
- **Re-integratie effectiever.** Veel re-integratie gelden en subsidies helpen nauwelijks bij het begeleiden van mensen naar het verkrijgen van werk. D66 wil overheidsgelden zo effectief en efficiënt mogelijk inzetten en schrapt daarom een deel van de re-integratiegelden en loonkostensubsidies. Om de re-integratie een nieuwe impuls te geven wil D66 dat nieuwe experimenten met de uitvoeringspraktijk op gemeentelijk niveau op korte termijn mogelijk worden gemaakt, met als oogmerk dat de re-integratie in de nabije toekomst doeltreffender wordt uitgevoerd dan nu het geval is.

Langer leven, langer werken, langer leren

Het aantal 65-plussers verdubbelt bijna van 2,4 miljoen nu naar ca. 4,5 miljoen in 2040. De toenemende vergrijzing legt een extra druk op de arbeidsmarkt. Op dit moment is de werkloosheid nog hoog, maar dit gaat de komende jaren veranderen. De beroepsbevolking zal teruglopen waardoor er juist tekorten ontstaan, in het bijzonder in de zorg en het onderwijs. Ook nemen de kosten van de vergrijzing aanzienlijk toe en moeten die door een steeds kleinere groep werknemers worden opgebracht. We zullen daarom langer moeten werken. Dat kan alleen door een leven lang te leren.

- **AOW-leeftijd in 12 jaar naar 67.** D66 wil de AOW-leeftijd versneld (met 2 maanden per jaar) verhogen

naar 67 jaar en in de verdere toekomst koppelen aan de stijging van de gezonde levensverwachting, met gelijktijdig aanpassing van de fiscale behandeling van aanvullende pensioenen. We worden steeds ouder, en dus is het logisch dat mensen langer doorwerken. Bovendien worden de lasten op deze manier meer evenredig over de generaties verdeeld. Het is voor D66 essentieel dat de verhoging van de AOW-leeftijd gepaard gaat met de broodnodige modernisering van de arbeidsmarkt voor ouderen. Vanzelfsprekend hebben we daarbij extra aandacht voor de 50-plusser. Discriminatie op basis van leeftijd wordt uiteraard niet getolereerd.

- **Afschaffen ontsiemaatregelen.** Om de arbeidsparticipatie van ouderen te verhogen, is het volgens D66 noodzakelijk om leeftijdsgebonden 'ontsiemaatregelen' in CAO's af te schaffen, en terugschakelen bespreekbaar te maken, zowel in loon als in uren. Op een moderne arbeidsmarkt kunnen ouderen dan langer aan het werk blijven omdat hun beloning in overeenstemming is met hun bijdragen op dat moment. Ook geeft dit vooral bij zware beroepen tijdig de mogelijkheid naar alternatieve bezigheden op latere leeftijd te kijken en te voorkomen dat deze mensen – noodgedwongen – afscheid nemen van de arbeidsmarkt.
- **Leven lang leren.** Om mensen aan het werk te helpen en houden, moeten we blijven investeren in de inzetbaarheid van werknemers door op tijd bij en om te scholen. Een 'leven lang leren' moet volgens D66 dan ook het uitgangspunt zijn voor iedere werknemer én ondernemer. D66 pleit voor fiscale stimulering van levenslang leren, en het benutten van de sectorale scholingsfondsen.
- **Scholingsafspraken.** Werkgevers en werknemers leggen wederzijds scholingsafspraken vast in het arbeidscontract en zien toe op de naleving ervan. Uitgangspunt hierbij is dat er meer zeggenschap over scholing bij de individuele werknemer komt te liggen.

Innovatie en ondernemerschap

Nederland is een land van ondernemen, handel en bedrijvigheid. De 'parels' van onze economie zijn waterbeheer en innovatieve voeding, maar ook hightech materialen en -systemen en creatieve producten. En tegenwoordig ook nano-technologie, gaming en industriële design producten. Deze sterktes van ons land kunnen en moeten we in de toekomst uitbouwen. Daar gaan we ons geld mee verdienen in de toekomst. Nederland als onmisbaar knooppunt in het internationale bedrijfsleven. D66 wil dat Nederland weer volop participeert en voorop

loopt in Europese samenwerking op het gebied van onderzoek en ontwikkeling.

Innovatie en ondernemerschap zijn volgens D66 de sleutels tot welvaartsverhoging. De laatste jaren verdwijnt Nederland uit de kopgroep van meest innovatieve landen. Het Nederlandse innovatiebeleid is te versnipperd, en investeringen in R&D leveren te weinig op. Teveel verschillende terreinen zijn aangewezen als economische prioriteit. Om Nederland in de top van innovatieve landen te brengen, moeten heldere keuzes worden gemaakt door marktpartijen die daar door de overheid in worden gefaciliteerd. De overheid draagt zorg voor een excellent onderwijssysteem (Zie ook hoofdstuk 'Anders leren en ontwikkelen'), en stimuleert innovatief ondernemerschap. Echte innovatie komt uiteindelijk tot stand door MKB-ondernemers en ZZP-ers die met hun flexibiliteit bijdragen aan een dynamische ontwikkeling van de economie.

- **Centres of excellence.** D66 wil dat er meer samenhang, continuïteit en samenwerking in innovatiebeleid komt. Top clusters worden versterkt onder directe begeleiding van het Rijk. Kennisinstellingen worden aangemoedigd tot bundeling van krachten en specialisatie (b.v. voeding rond Wageningen, biotechnologie rond Leiden, materialen in Twente, mechatronica in Eindhoven en waterbouw in Delft).
- **Meer publiek-private samenwerking.** D66 wil dat publiek en privaat meer samenwerken op het gebied van innovatie. Dit kan bijvoorbeeld door het stimuleren van publiek-private samenwerking en het delen van faciliteiten. Vooral het toepassen van nieuwe wetenschappelijke inzichten in de praktijk (valorisatie) moet verder uitgebouwd worden door betere verbindingen tussen kenniscentra en de dagelijkse vernieuwers (tuinders, dijkbouwers, sporters en gamers). Iedere kennisinstelling moet over een centrale kennishelpdesk beschikken waar relatief eenvoudige vragen beantwoord kunnen worden tegen een kleine vergoeding.
- **Van subsidie- naar garantieregeling.** Om focus te realiseren in het innovatiebeleid wil D66 minder collectieve subsidieregelingen. D66 wil meer werken met garantieregelingen. De overheid controleert niet meer zelf, maar laat dit over aan experts die minder op formaliteiten letten en meer op de intrinsieke kwaliteiten van de (startende) MKB-ondernemers of het innovatieve project. Zo wordt het ook aantrekkelijker voor investeerders om risicovol kapitaal in innovaties te steken. De overheid kan meefinancieren in de eerste groeifase van jonge bedrijven ('venture capital').

- **Overheid als startklant.** De overheid moet innovatie stimuleren als afnemer van producten en door innovatief inkoopbeleid.
- **Informatie toegankelijk.** D66 wil innovatie stimuleren door 'open source' en modern patent- en auteursrecht. Modern auteursrecht moet de vrijere toegankelijkheid van informatie bevorderen. Dit helpt bedrijven snel toegang te krijgen tot voor hen relevante technische kennis en versnelt het innovatieproces.
- **Ondernemen in de creatieve sector.** De creatieve sector is van belang voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat, een innovatieve economie en een tolerante leefomgeving. Deze industrie is een voortrekker van nieuwe innovatieve ontwikkelingen in multimedia, (product-)design en vormgeving, duurzaamheid en (kunst-)export. Huisvesting van kleine culturele MKB-ondernemers verdient meer aandacht en ondernemen moet een onderdeel worden van creatieve opleidingen.

Geef ruimte aan ondernemerschap

- **Toegankelijke overheid.** De overheid moet (startende) MKB-ondernemers alle ruimte geven. Te veel, te gedetailleerde en tegenstrijdige regels zijn een obstakel voor ondernemerschap. De druk van administratieve lasten en regels moet verder omlaag. Hier is nog een forse slag te maken, niet alleen door regelgeving te vereenvoudigen, maar ook door de (internet-) dienstverlening vanuit de overheid verder te verbeteren. Dit kan bijvoorbeeld door één gemeenteloket te creëren. Ondernemers in het MKB moeten met al hun vragen over en aanvragen voor vergunningen bij dat ene gemeente-loket terecht kunnen.
- **Betrouwbare overheid.** D66 wil dat de overheid op tijd aan haar verplichtingen voldoet en rekeningen aan ondernemers binnen een maand betaalt. Vooral voor kleine ondernemers is dit van groot belang. Verder wil D66 dat de overheid tijdig reageert op aanvragen van ondernemers. Dit op basis van het zogenaamde 'lex silencio positivo principe' – als je (binnen de vastgestelde termijn) niets terughooft is het goedgekeurd.
- **Overheidsdeelnemingen blijven van de overheid.** Het beheer van - en overheidsdeelnemingen in - ondernemingen die over collectieve goederen gaan, wordt gebaseerd op de lange termijnontwikkelingen van deze voorzieningen voor ons land. De overheid verkoopt deze in beginsel niet en streeft daarbij niet naar maximaal aandeelhouders-rendement maar naar duurzame vermogensgroei ten behoeve van de publieke taken en naar maximaal maatschappelijk nut.

- **Faillissement is een leermoment.** D66 wil de positieve houding tegenover ondernemerschap bevorderen door successen te vieren en de faillissementswet aan te passen. Failliet gaan moet geen schande en juridische ellende zijn, maar een leermoment, gevolgd door kansen op herstel, verbetering en vernieuwing.
- **Ondersteunen jonge ondernemers.** D66 wil 'jonge ondernemerscentra' bevorderen. Op deze plekken kunnen jonge bedrijven de infrastructuur delen, netwerken bouwen en makkelijker toegang vinden tot experts.
- **Makkelijker bedrijf oprichten.** D66 pleit voor eenvoudiger regels en meer deskundigheid bij uitkeringsinstanties met betrekking tot het oprichten van nieuwe bedrijven. Wie vanuit de bijstand een eigen bedrijf opricht, heeft te maken met ingewikkelde regels. Het duurt erg lang voordat starters weten hoeveel ze moeten terugbetalen en er is te weinig kennis bij deze instanties om deze ondernemers te helpen.
- **Belastingstelsel bevordert lange termijn investeringen.** De vennootschapsbelasting wordt zo geheven dat de relatieve positie van eigen vermogen ten opzichte van vreemd vermogen versterkt wordt. Disproportionele aftrek van rente wordt hierbij tegengegaan. Belastingsregelingen ter bevordering van innovatie en duurzame investeringen worden gehandhaafd.

- **Koopzondag zelf bepalen.** Winkelbedrijven moeten in overleg met gemeenten de mogelijkheid krijgen zelf te bepalen of winkels ook op zondag open mogen zijn. Nu mogen ze dat nog niet. Met ruimere openingstijden worden nieuwe banen gecreëerd en wordt tegemoet gekomen aan wensen van onder meer alleenstaanden en mensen met een drukke baan. D66 wil hiertoe een initiatiefwetsvoorstel indienen.
- **Fiscale vrijstelling kleine diensten.** Om administratieve lasten te verminderen zijn kleine diensten nu fiscaal vrijgesteld tot €600,- per maand. Deze regel geldt echter alleen voor mensen tot 23 jaar. D66 wil die vrijstelling leeftijdsonafhankelijk maken.

Zelfstandigen/ZZP-ers

Zelfstandig ondernemen hoort bij een vrije en flexibele economie die innoveert en snel kan reageren op nieuwe omstandigheden. D66 wil dat er meer aandacht komt voor ZZP-ers; zelfstandigen die zonder personeel ondernemen. De inrichting van voorzieningen is nu nog

onvoldoende afgestemd op deze groeiende en in belang toenemende groep (pensioen, zwangerschapsregelingen, starterskrediet, levensloop.) Startende ondernemers en jonge bedrijfjes worden door onnodige of hoge eisen van overheidsinstellingen benadeeld. Bovenwettelijke eisen in aanbestedingen staan innovatie in de weg.

- **Urencriterium verruimen.** Het urencriterium moet worden verruimd waardoor zelfstandigen sneller in aanmerking komen voor een belastingaftrek en er meer mogelijkheid komt voor bijscholing.
- **Microfinanciering breed beschikbaar.** D66 wil dat de mogelijkheid van microfinanciering zo breed mogelijk beschikbaar wordt. Door deze financiering komen kleine ondernemers, waaronder ZZP-ers, makkelijker aan een startkapitaal.
- **Levensloopregeling voor zelfstandigen.** D66 wil dat de levensloopregeling ook voor zelfstandigen wordt opengesteld. De huidige regeling zorgt voor ongelijke behandeling: nu kunnen alleen werknemers er gebruik van maken, terwijl het voor alle werkenden zou moeten gelden.
- **Stimpel van loondienst naar zelfstandig ondernemen.** De overstap van loondienst naar zelfstandig ondernemen moet worden versoepeld. Voor ZZP-ers in de situatie van werk naar werk zullen faciliteiten moeten worden gecreëerd, zodat zij gebruik kunnen maken van kinderopvang en aftrekbaarheid van kosten van bedrijfsruimten.

Betaalbare Pensioenen

Voor D66 is een goed, betaalbaar, solidair en solide pensioenstelsel van groot belang. Ons aanvullende pensioenstelsel stelt mensen in staat om – naast de AOW – te sparen voor de oude dag. Om het Nederlandse stelsel toekomstbestendig te maken is het nodig de ambities en het stelsel aan te passen. Op dit moment is er namelijk niet voldoende geld in kas om in de toekomst de koopkracht van pensioenen te garanderen. Bovendien wordt ons pensioenstelsel gevoeliger voor schokken in de economie omdat er meer gepensioneerden komen en minder werkenden. Ook zorgt de stijgende levensverwachting voor een constante druk op de pensioenfondsen.

Daarom zal het onontkoombaar zijn dat ook bij de aanvullende pensioenregelingen, net als bij de AOW, langer wordt doorgewerkt. De hierdoor verkregen besparingen voor de pensioenfondsen kunnen dan worden gebruikt voor de vereiste financiering van de pensioenen. Daarnaast is het wenselijk de mogelijkheden

van de deeltijdpensionering minder abrupt te laten plaatsvinden. Voor de benodigde aanpassingen binnen de pensioenregelingen hebben de sociale partners de verantwoordelijkheid.

- **Herziening levensloopsparen.** Binnen het fiscaal gunstige levensloopsparen kunnen zowel de pensioenvoorziening als voorzieningen voor training en opleiding of ouderschapsverlof worden opgebouwd. Door dit onder eenzelfde fiscaal gunstig regime te brengen wordt mensen geen keuze voor het een of tegen het ander opgedrongen en kunnen de middelen flexibel worden ingezet.
- **Financiële alfabetisering.** Volgens D66 moeten de pensioenfondsen waarmaken wat ze beloven en helder aangeven wat de spaarders wel en niet kunnen verwachten. D66 is een voorstander van het makkelijker overdraagbaar maken van pensioenvorderingen naar andere pensioenfondsen. Daarnaast zou in het onderwijs en via buurtcentra gewerkt moeten worden aan financiële alfabetisering. Loonstrookjes, verzekeringspolis en pensioenprognoses zijn voor teveel mensen niet begrijpelijk. Pensioenuitvoerders moeten worden verplicht de uitleg in simpele bewoordingen ter beschikking te stellen.
- **Ouderen in pensioenbesturen.** D66 wil dat de besturen van de pensioenfondsen deskundig zijn en zoveel mogelijk een afspiegeling zijn van de deelnemers. Daarom moeten gepensioneerden, evenals werknemers, een wettelijk recht hebben op vertegenwoordiging in de besturen van hun fonds. Daarnaast moet er naar gestreefd worden meer jongeren en vrouwen in deze besturen op te nemen. Daarvoor behoort de wet gewijzigd te worden volgens het initiatiefwetsvoorstel van de Tweede Kamerleden Koser Kaya (D66) en Blok (VVD).

Een betrouwbare financiële sector

De kredietcrisis heeft het vertrouwen in de financiële sector ernstig ondermijnd. Een betrouwbare, stabiele financiële markt is van cruciaal belang voor een gezonde, toekomstbestendige economie. D66 meent dat een sterk, internationaal georiënteerd verzekerings- en bankwezen Nederland veel kennis, welvaart en banen kan opleveren. Om het vertrouwen in de sector te herstellen, is striktere regulering van deze sector noodzakelijk. Een sterk bankwezen kan niet zonder een sterke overheid en sterke toezichthouders. Omdat de financiële markt zich niet beperkt tot nationale grenzen, bepleit D66 een Europese (en liefst mondiale) aanpak. Een zorgvuldige 'governance' van financiële instellingen is noodzakelijk.

In deze sector is het vertrouwen op eigen kracht van mensen duidelijk overschreden. Slechte risico-inschattingen, niet transparante onderlinge afhankelijkheden, soms falend toezicht op ondernemingsniveau en gewoon hebzucht speelden een rol. Herwaardering van de rol van andere belanghebbenden (werknemers, ondernemingsraad, klanten, publiek) ten opzichte van alleen aandeelhouders en de terugkeer naar een fatsoenlijk en gematigd beloningsbeleid, transparantie en verantwoording zijn de bouwstenen van herstel van vertrouwen.

- **Europese toezichthouder banken.** Er moet één Europese toezichthouder komen die noodzakelijke instrumenten kan inzetten zonder politieke inmenging. Banken acteren op internationaal niveau en op dat (Europese) niveau moet dan ook het toezicht worden georganiseerd. Wanneer overheidsingrijpen noodzakelijk is om een bank die op Europees niveau 'too big to fail' is overeind te houden, dienen de kosten hiervan verdeeld te worden tussen de EU-lidstaten volgens een systeem van vooraf gemaakte, duidelijke afspraken. Noch het opsplitsen van banken tot nationaal behapbare organisaties, noch het scheiden van retailbanken van investeringsbanken is volgens D66 de oplossing.
- **Europese regels financiële instellingen.** Op Europees niveau moet worden gestreefd naar adequate kapitaalbuffers voor financiële instellingen. Hierdoor is er meer zekerheid voor de consument en burgers dat het spaargeld ook echt veilig is. Het verhogen van de kapitaalbuffers kan alleen geleidelijk en internationaal om een gelijk speelveld te creëren voor alle financiële instellingen. Financiële instellingen moeten daarnaast ook transparanter maken welke risico's ze lopen, zowel op als buiten de balans.
- **Meer zekerheid voor burger/consument.** D66 wil meer zekerheid en veiligheid voor burgers/consumenten in de financiële markt. D66 is voorstander van meer transparante bancaire producten, bijvoorbeeld via het aanbieden van een standaard betaalrekening, spaarrekening en hypotheek.
- **Overstappen tussen banken moet worden vergemakkelijkt.** Net zoals klanten hun telefoonnummer moeten kunnen behouden bij het overstappen naar een andere aanbieder, moet een klant ook zijn rekeningnummer kunnen behouden bij het overstappen naar een andere bank binnen de EU.
- **Terugbetalen overheidssteun.** De overheidssteun aan de financiële sector moet worden terugbetaald. De staatsbanken moeten op een gepast moment en bij

voorkeur zo snel mogelijk weer worden verkocht. De overheid dient zeer terughoudend te zijn bij het plaatsnemen op de stoel van de bankier. Banken moeten niet worden gedwongen om meer geld uit te lenen. Zij moeten een verantwoordelijk kredietbeleid voeren met oog op de risico's en kapitaalvereisten.

- **'Governance' financiële instellingen scherper.** Toetsing van deskundigheid van bestuurders en commissarissen van financiële instellingen moet scherper, met name het risicobeheer. De code van de Nederlandse Vereniging van Banken is een minimumnorm. D66 vindt dat ook verzekeringsmaatschappijen hun verantwoordelijkheid moeten nemen en een dergelijke code moeten ontwerpen.
- **Beloning naar prestatie.** Goede prestatie moet worden beloond. Dit kan personeel een positieve prikkel geven. Het moet echter bij variabele beloning duidelijk zijn aan welke prestatie de beloning gekoppeld is, liefst bezien op de lange termijn. Inmiddels is voldoende bekend welke desastreuze gevolgen bonussen kunnen hebben voor de eigen motivatie van mensen, voor hun vermogen om complexe afwegingen te maken en voor de verleiding om vals te spelen. Als algemeen principe geldt voor personeel hetzelfde als voor een ondernemer: de beloning (bonus) is verbonden aan het risico dat de ontvanger loopt. D66 vindt dat mensen in de top van het zakenleven hiervoor verantwoordelijkheid dragen: 'noblesse oblige'. De bonus is dus geen automatisme en moet een werkelijke afspiegeling van het risico zijn. Bij falen is er geen bonus.
- **Spaargarantie hervormen.** D66 wil het deposito-garantiestelsel (de garantie dat spaarders tot een maximum bedrag hun spaartegoed terugkrijgen als de bank omvalt) hervormen. D66 denkt daarbij aan een systeem waarbij vooraf een risicoafhankelijke premie betaald wordt en het risico van de bank zodoende al in de rentetarieven tot uitdrukking komt. Uitgangspunt daarbij is dat de Nederlandse markt toegankelijk blijft voor buitenlandse concurrentie zonder dat dit veiligheid van ons betalingsverkeer en bankstelsel in gevaar brengt. D66 wil het deposito-garantiestelsel (de garantie dat spaarders tot een maximum bedrag hun spaartegoed terugkrijgen als de bank omvalt) hervormen tot een Europees stelsel dat minder negatieve effecten heeft voor de banken die het goed doen.

De overheidsfinanciën duurzaam op orde

D66 streeft naar duurzame en houdbare overheidsfinanciën. Binnen de overheidsfinanciën moet er voldoende ruimte zijn om de noodzakelijke collectieve voorzieningen

-zoals het onderwijs, de zorg en de AOW - in stand te kunnen houden, ook voor de jongeren en de toekomstige generaties. Het is duidelijk dat Nederland een financieel probleem heeft. We hebben een fors tekort op de begroting en de schuld is mede door de ingrepen in de banken de afgelopen jaren hard gestegen. Een deel van onze welvaart zijn we structureel verloren door de crisis. De overheidsinkomsten en -uitgaven moeten hier nog op worden aangepast. Op dit moment bedraagt de rente op de overheidsschuld al €5 miljard per jaar; de helft van de totale uitgaven aan onderwijs, cultuur en wetenschap in Nederland. Als we nu niks doen, lopen de rente-uitgaven de komende jaren alleen maar op. Dit betekent dat de uitgaven voor belangrijke collectieve voorzieningen onder druk komen te staan. Meer hierover staat in het D66 Plan2020, zie bijlage achter in dit verkiezingsprogramma.

- **Financiële duurzaamheid.** We hebben oog voor een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten over generaties. Nu ingrijpen, betekent dat we jongeren en toekomstige generaties niet opzadelen met onbetaalde rekeningen. D66 wil daarom binnen twee kabinetperiodes weer solide overheidsfinanciën hebben. Uitgangspunt is dat de overheidsfinanciën in 2020 weer gezond zijn. Daarbij moet het zwaartepunt van de verbetering liggen op de eerste jaren: de begroting in 2015 weer richting evenwicht zijn gebracht, ook met het oog op de afspraken die Nederland in Europa heeft gemaakt (stabiliteits- en groeipact). Voor de jaren na 2015 moet, met het oog op de kosten van de vergrijzing, verder worden gegaan met het gezond maken van de overheidsfinanciën zodat richting 2020 een overschot kan worden gerealiseerd. D66 streeft een jaarlijks overschot van de overheidsbegroting na, opdat er structureel gewerkt kan worden aan het verlagen van de staats-schuld.
- **Trendmatig begrotingsbeleid.** D66 is voorstander van het handhaven van het trendmatige begrotingsbeleid: er is een vast plafond voor de overheidsuitgaven en de overheidsinkomsten ademen mee met de conjunctuur. Hierdoor heeft de overheid een stabiliserende werking op de economie.

Belastingen: Van arbeid naar vergroening

D66 is terughoudend met lastenverzwaring. Dit betekent niet dat D66 helemaal niks wil veranderen aan de belastingen. D66 wil dat werken meer loont, dynamiek op de arbeidsmarkt wordt bevorderd en dat de kosten voor milieuvriendelijk gedrag worden doorberekend aan de gebruiker. Daarom is D66 voorstander van het verschuiven van de belastingdruk van arbeid naar consumptie en vervuiling. Werken moet meer lonen en wie meer vervuilt

moet meer betalen. Door verder te gaan met het 'vergroenen' van het belastingstelsel en door de aanpak van de hypotheekrente, gaan de belastingtarieven op arbeid de komende jaren naar beneden en wordt scholing gestimuleerd.

- **Europese gemeenschappelijke grondslag voor de vennootschapsbelasting.** D66 streeft naar de invoering van een Europese gemeenschappelijke grondslag voor de vennootschapsbelasting. Dit beperkt administratieve lasten voor bedrijven en burgers zonder de vrijheid van lidstaten om de hoogte van de belastingen te bepalen aan te tasten.
- **Verlaging tarief eerste belastingen.** D66 wil de belastingtarieven voor – in het bijzonder – de lagere inkomens verlagen, via het belastingtarief in de eerste twee schijven en via de inkomensafhankelijke arbeids- en combinatiekorting. Daarmee wordt het besteedbaar inkomen in deze categorie vergroot. Juist door werk vanaf het minimumloonniveau te stimuleren, kunnen we ook de huidige 'outsiders' (mensen die nu nog niet actief zijn op de arbeidsmarkt) een prikkel geven om zich aan te bieden.
- **Afschaffen overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting.** D66 is voor levensvorm neutraal overheidsbeleid. Daarom wil D66 de overdraagbare heffingskorting afschaffen, zonder uitzonderingen. Het geeft geen pas om in de 21ste eeuw fiscale voordelen voor het kostwinnersmodel in stand te houden ten koste van andere, steeds vaker voorkomende vormen van samenleven. Voor D66 staat het individu centraal, ook in de belastingheffing.
- **Scholingsaftrek.** D66 is van mening dat juist het investeren in menselijk kapitaal gestimuleerd moet worden. Als mensen gedurende hun leven investeren in hun inzetbaarheid, dan blijven zij aantrekkelijk op de arbeidsmarkt. Daarom is D66 voorstander van het uitbreiden van fiscale regelingen voor scholing.
- **Vergroenen belastingstelsel.** D66 is voorstander van het verder vergroenen van het belastingstelsel. Door de BTW op de consumptie van vlees (de kiloknallertax) en de energiebelasting te verhogen, wordt duurzaam gedrag beloond en milieuvriendelijk gedrag bestraft. Daarnaast wil D66 ook een stap zetten in het in rekening brengen van de 'echte' kosten voor milieuvriendelijk gedrag bij de producenten. Daarom wil D66 bestaande vrijstellingen voor energieheffingen voor de landbouwsector en lagere accijns op 'rode diesel' afschaffen.

- **Leefvorm-neutraal beleid.** De overheid mag bepaalde leefvormen niet bevoordelen ten opzichte van andere door middel van belastingen. Geen gezinspolitiek maar een leefvormneutraal beleid. De belastingdruk voor alleenstaanden is gemiddeld hoger dan die voor gezinnen. D66 wil deze verschillen zo veel mogelijk in evenwicht brengen. D66 wil het surplus van de zorgtoeslag voor samenwonenden afromen. Alleenstaanden krijgen nu minder dan de helft van de zorgtoeslag voor samenwonenden. D66 wil deze onrechtvaardigheid recht trekken.

- **Leefvorm-neutrale successiewet.** D66 wil de successiewet zo veranderen dat iedereen iemand kan aanwijzen om tegen het partnertarief te erven. De overheid is niet in de positie om te oordelen over de relaties tussen mensen, of ze nu wel of niet getrouwd zijn of samenwonen is niet van belang.

Duurzame productie: Groene economie

D66 wil onze economie vergroenen. Economisch succes wordt niet alleen aan macro-economische grootheden zoals het Bruto Binnenlands Product (BBP) en groei gemeten, maar ook aan andere factoren zoals levenskwaliteit en duurzaamheid.

We gebruiken grondstoffen en energie in een volume en tempo dat niet lang meer houdbaar is. We handelen alsof middelen oneindig beschikbaar zijn en tasten daarmee belangrijke natuurlijke systemen aan. De effecten daarvan zijn steeds beter merkbaar. Of het nu gaat om vis, tropisch hardhout of metalen, op allerlei punten stuiten we op grenzen en ongewenste neveneffecten. Door een snel groeiende mondiale vraag naar voedsel, energie en grondstoffen neemt de beschikbaarheid verder af, stijgen de prijzen en neemt de verstoring van de natuurlijke omgeving en het risico op gewapende conflicten toe. Door ons verbruik te verminderen, grondstoffen te hergebruiken en alternatieven te zoeken, zijn we efficiënter en minder afhankelijk van grondstoffenpolitiek en prijsstijgingen. Dit creëert kansen voor nieuw ondernemerschap. Niet afwachten, maar nu slim innoveren. Onze ecologische voetafdruk verkleinen. Dat maakt onze economie veerkrachtig en internationaal competitief.

- **Duurzaamheidscertificatie.** D66 wil bedrijven stimuleren om te gaan werken volgens de duurzaamheidnorm. Dat wil zeggen dat er inzicht wordt gegeven in de maatschappelijke impact van productie, volgens een certificeerbaar proces.
- **Productlabeling.** D66 wil transparante productinformatie voor de consument verplicht stellen. Hierbij wordt gekeken naar milieueffecten over de hele levenscyclus

in relatie tot de geleverde functionaliteit. Een label voor dierenwelzijn wordt verplicht.

- **Schoon produceren.** D66 pleit voor Europees beleid ten aanzien van schone technologie en het verduurzamen van producten en productieprocessen, uitgaande van de gehele keten. D66 wil dat alle lagen van de overheid voorop lopen in duurzame aankopen.

- **Energietransitie.** D66 wil een transitie naar een duurzame energiehuishouding. (Zie ook hoofdstuk 'Anders energie opwekken en gebruiken').

- **'Cradle to cradle'.** Innovatie in afvalinzameling en verwerking moet meer ruimte krijgen. Afval bestaat uit afgedankte grondstoffen en moet ook zo worden gekwalificeerd. Ambitieuze hergebruikdoelstellingen en het verbeteren van de recycling van grondstoffen is een zaak waarop de producent meer moet worden aangesproken vanuit ketenverantwoordelijkheid. Met kleine aanpassingen kan het bestaande systeem van statiegeld worden uitgebreid om ook kunststof verpakkingen, blikjes en glazen flessen te omvatten, zoals in andere EU-landen al het geval is. Naast technische innovaties zijn er ook institutionele innovaties nodig. D66 is voorstander van het ontwikkelen van hoogwaardige methoden om eiwitten rechtstreeks uit speciaal daarvoor geschikte reststromen te halen ter vervanging van dierlijke eiwitten.

- **Groene open source.** D66 ziet in de ontwikkeling van biotechnologie en nieuwe gewassen kansen voor duurzamere en productievere landbouw. D66 wil haast maken met de ontwikkelingen op het gebied van de zogenaamde eiwittransitie, dat wil zeggen het winnen - en toegankelijk maken voor de consument - van de noodzakelijke eiwitten uit planten ter vervanging van vleesconsumptie. Onderzoek en ontwikkeling op dit vlak moeten mogelijk blijven.

- **Duurzame grondstoffen.** D66 wil dat Nederland een voortrekkersrol speelt in de internationale problematiek rondom soja, hout, palmolie en biomassa door actief mee te denken over internationale normen in samenwerking met het bedrijfsleven. Productie van plantaardige alternatieven voor vlees en kunststoffen wordt van groot belang. Handel in illegaal gekapt hout wordt verboden.

- **Biodiversiteit.** De natuur met alle natuurlijke hulpbronnen die het voortbrengt, vormt de basis van veel menselijk handelen én van onze economie. Bescherming daarvan is dus ook van cruciaal economisch

belang. De maatschappelijke kosten van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen moeten in de prijs van producten opgenomen worden.

Nederlandse economie in internationaal perspectief

Geen welvaart zonder buitenland. D66 werkt consequent aan verdere integratie en vervolmaking van de interne Europese markt. Op zeer veel terreinen zal de grensoverschrijdende samenwerking moeten worden geïntensiveerd ten behoeve van burgers en bedrijfsleven. Zo is er bijvoorbeeld nog veel te winnen op het gebied van milieu, informatietechnologie, onderzoek en onderwijsuitwisselingen.

- **Europese kenniseconomie.** De Europese Unie moet haar inspanningen intensiveren om een mondiaal concurrerende, dynamische en innovatieve kenniseconomie te worden. D66 is voorstander van een sterke samenwerking en meer middelen voor Europa op het gebied van onderzoek en ontwikkeling. Internationale programmering en samenwerking wordt bevorderd zowel in strategische prioriteiten, als in grensstreken en voor het MKB. Er worden realistische doeleinden geformuleerd waarop de lidstaten elkaar kunnen aanspreken.

- **Stabiliteit- en groeipact afdwingbaar.** De Economische en Monetaire Unie heeft een sterkere politieke inbedding en een grotere begrotingsdiscipline nodig. In tijden van economische groei moeten de landen werken aan een begrotingsoverschot om voorbereid te zijn op slechtere tijden. De afspraken in het stabiliteits- en groeipact moeten juridisch afdwingbaar worden. De EU en Eurozone moeten zo snel mogelijk werk maken van een eigen Europees instrumentarium voor crisismanagement, zo nodig op basis van een verdragswijziging.

- **Tegen protectionisme.** De EU-lidstaten waken ervoor om uit elkaar gespeeld te worden. D66 wil beschermende maatregelen die de eigen markt bevoordelen en ontwikkelingslanden schaden afschaffen door onder andere Europese landbouwsubsidies en importheffingen af te bouwen.

- **EU2020 niet vrijblijvend.** D66 wil dat Nederland proactief positie kiest in het plan EU2020 en bij het eigen economisch beleid optimaal gebruik maakt van de kansen die dit voor Nederland biedt. EU2020 kan alleen een succes worden met bindende afspraken. Dus geen vrijblijvendheid meer, maar gebruik maken van bindende wetten en regels, meetbare targets, die publiekelijk worden geëvalueerd.

- **Stimulering van de Nederlandse handel van groot economisch belang.** D66 vindt het van groot belang dat de sterke exportpositie van Nederland op (duurzame) gebieden waarin het voorop loopt, zoals water, milieutechnologie en afvalmanagement, gestimuleerd moet worden om er voor te zorgen dat op Europees en mondiaal niveau het klimaat, het milieu en de gezondheidssituatie verbeterd wordt.